

§ 6. Πέτρος Ἀβαιλάρδος

1. Βίος καὶ συγγραφή. Διάφορος τοῦ Ἀνσέλμου κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς ἐγένετο δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος περιώνυμος καταστὰς φιλόσοφος Πέτρος Ἀβαιλάρδος (*Petrus Abaelardus* ή *Abailardus*). Οὗτος τῷ 1079 γεννηθεὶς πλησίον τῆς Νάντης ἐν τῷ πολισματίῳ Palet (ή *Palais*)¹ κατήγετο ἐξ οὐκού πολεμικοῦ. Πρωτόμως ἐπέδειξε κλίσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ μάλιστα τὴν διαιλεκτικήν διδασκάλους δὲ ἔσχε τὸν Ροσκελῖνον καὶ Γουλιέλμον τὸν ἐκ Châlreau. Ταχέως κατέστη διδασκαλος ἐν Μελιι καὶ εἶτα ἐν Corbeil καὶ Παρισίοις, ὅπου καὶ τὸν ὕδιον διδάσκαλον Γουλιέλμον ἦλεγχε. Βραδύτερον δὲ ἐτράπη εἰς τὴν θεολογίαν καὶ ἡκροάστη Ἀνσέλμου τοῦ ἐκ Laon. Ἐν Laon ἥθελε νὰ διδάξῃ θεολογίαν καὶ μετ' ὄλγον ἤλθεν εἰς Παρισίους, ἔνθα μετὰ τόσης εὐδοκίμησες ἐδίδασκε καὶ τόσην ἐκτίσατο φήμην, ὥστε πανταχόθεν τῆς Εδρώπης πρὸς αὐτὸν φιλομαθεῖς ἀνθίζωσι τοινέροιν. “Οὗτον καὶ ἐπηγέρθη μεγαλοφροσύνη ποιοῦσα αὐτὸν νὰ νομίζῃ ἑαυτὸν ὡς τὸν μόνον ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις φιλόσοφον”². Πολυθρόνιτος εἶναι δὲ ἐρωτεία αὐτοῦ πρὸς τὴν λογίαν Λονδίνων, ἀνεψιάν τοῦ κληρικοῦ Φουλβέρτου, ὃς καὶ ἡ τιμωρία (ἐκτομή), ἢν παρ' αὐτοῦ ἔλαβε διὰ τὴν ἀπαγωγὴν τῆς συγγενοῦς. Οὐτοῦ Ἀβαιλάρδος μετὰ τὴν ἀπληρώματος τιμωρίαν ἀπεχώρησεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Δέντρου καὶ ἐπεκολούθησε τὴν εὐδόκιμον θεολογικὴν διδασκαλίαν. Άλλὰ περιελθὼν μετ' ὄλγον εἰς διάστασιν πρὸς τοὺς μοναχοὺς ἵνα γκάισθη νὰ ἀπέλθῃ καὶ κατέφυγεν εἰς Nogent sur Seine, ἔνθα ὕδρυσε τὸ προσευκτήριον τοῦ Παρισίου καὶ ἐπανέλαβε τὴν διδασκαλίαν πρὸς πολυαριθμούς μαθητάς. Καὶ ἐντεῦθεν ὅμως αἴφνης διὲ ἀγνωστον αἰτίαν ἀπῆλθε πρὸς μεγάλην λύπην τῶν μαθητῶν καὶ ἐγένετο ἀββᾶς τοῦ ἁγίου Γέρμανος ἐν Rhuys τῆς Βρετανῆς. Πλὴν καὶ ἐκεῖ περιελθὼν εἰς σφραδόλις ἔριδας πρὸς τοὺς μοναχούς κατέλιπε τὸ μοναστήριον περὶ τὸ 1129. Τῷ 1136 ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἐδίδαξεν ἐν τῇ Σχολῇ τῆς ἁγίας Γενοβέρας, ἔνθα ἐπανεῦρε τὴν παλαιὰν δόξαν. Περιελθὼν δὲ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἁγιον Βερνάρδον προεκάλεσεν εἰς συζήτησιν ἀλλ' ή ἐν Sens σύνοδος κατεδίκασε (τῷ 1141) τὰς θεωρίας αὐτοῦ. Επὶ τέλους ἐτυχε-

Lebens im 12. Jahrh. 1906.—F. Baumker, Das Inevitabile des Honoriūs August. ἐν Beitr. 8, 6.—P. Duhem, Le système du monde 2, 24 εξ.

¹ “Οὗτον ἡ ἐπωνυμία αὐτοῦ Palatinus.

² Τοῦτο διμολογεῖ αὐτὸς ὁ Ἀβαιλάρδος ἐν Hist. calam. 5.

φιλοξένου οποδοχῆς ἐν τῷ μωναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Μιχαήλου συν Σάονε, ὅπου ἐν εἰρήνῃ ἀπέθανε τῷ 1142.

Πολυάριθμα εἶναι τοῦ Ἀβαιλάρδου τὰ συγγράμματα, ὅν ή χρονολογικὴ κατάταξις παρέχει εἰσέτι πολλὰς δυσχερεῖς. Ἐκ τῶν διαλεκτικῶν ἔργων¹ πρῶτα, ὡς ιρισμένα, συνετάχθησαν τὰ μικρὰ βομβηνάματα, εἰς ᾧ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς πιστεύεται δινομίζοντα *Introductio-nes parvularum*². Τούτοις ἐπικρολούθησεν ή *Λογικὴ* (*Logica*) ή ὑπὸ τοῦ Geyer³ χαρακτηριζόμενη (κατὰ τὰς λέξεις τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔργου) ὡς *Logica «ingredientibus»*. Ἐπεξεργαστὶς δὲ αὐτῆς εἶναι ή *Logica «Nostrorum petitioni sociorum»*, εἴς ης διεσύνησαν αἱ εἰς Ηροφύ-ριον βομβηναῖαι. Τελευταῖα βογχεῖται ή ὑπὸ τοῦ Cousin⁴ ἐκδοθεῖσα *Dialectica*, ητοις εἶναι ἔκθεσις τοῦ περιεχομένου τῶν πιστεύεσθαι λο-γικῶν συγγραμμάτων.

Ἐκ τῶν θεολογικῶν συγγραμμάτουν πρῶτον κατὰ οπιζόντα εἶναι τὸ ἔπιγραφόμενον «De unitate et trinitate divina», ὃπερ συνετάχθη μετὰ τὸ ἔτος 1118 καὶ κατεκρίθη ὑπὸ τῆς Συνόδου τῷ 1121. Λιποτελὴ αὐτοῦ εἶναι ή πραγματεῖα «Theologia christiana», ης πάλιν ἔργα-σία εἶναι ή «Theologia» (κακῶς λεγομένη *Introductio in Theologiam*)⁵. Περὸ τὸ 1121—22 συνετάχθη τὸ βιβλίον «Sic et non», ἐν φ περὸ ἐκάστου δόγματος προσιγούσα τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῖς κατ' αὐτοῦ λόγοι καὶ αὐθιντίαι⁶. Υστερον (1125—1138) συνετάχθησαν τὰ ἄλλα ἔργα· τὸ ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου, ή Ἡθικὴ (*Ethica*) ή ἄλλως ἐπιγραφομένη καὶ «Seito te ipsum», ή ἴστορία τῶν συμφροδῶν (*Historia calamitatum*), ἐν γῇ δὲ Ἀβαιλάρδος περιγράφει τὸν ἑαυτοῦ βίον καὶ ἀπεικονίζει τὰς πρὸς τὴν Λουᾶν περιπαθεῖς καὶ περιπτειώδεις σχέσεις τοις. Ενταῦθι μνημονεύεται τὰ ἐπίκαια τοῦ συγγραφέως πονήματα, ητοι αἱ πρὸς τὴν ἔρω-μένην ἐπιστολαῖ, οἱ λόγοι καὶ οἱ θμοί, τὰ προβλήματα καὶ τὸ εἰς

¹ Τὰ διαλεκτικὰ συγγράμματα τοῦ Ἀβαιλάρδου ἐξέδοσαν ὁ V. Cousin, *Ouvrages inédits*, καὶ ὁ B. Geyer, *Die Philosophischen Schriften Peters Abailards*, 1919-1927, (Beiträge 21. 1-3).

² Πιθανῶς συνεγράφησαν ἐν Ιαον ὀλίγον πρὸ τοῦ 1118. Ἐπιθ. Überweg-Geyer, 215.

³ Ἐνθ. ἀνωτ.

⁴ Ἄμφοτερα ταῦτα τὰ ἔργα στεγῶς πρὸς ἄλληλα συναπτόμενα φθησαν ἀτελῆ.

⁵ Τὸ βιβλίον ἐξεδόθη ὑπὸ Henke καὶ Lindenköhl, 1851.

Ἐξαήμερον ὑπόμνημα· μᾶλλα δέ τινα¹ συνετάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦ βίου ἔτος².

2. Πίστις καὶ γνῶσις. Ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς σχέσεως τῆς θρησκείας πρὸς τὴν ἐπιστήμην, τῆς πίστεως πρὸς τὴν γνῶσιν, φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ὁ Ἀβαιλάρδος σαφῆς καὶ ἀκόλουθος ἀλλ᾽ ὅτι ἀσπάζεται δύο διαφόρους ἔκδοχος. Μέμφεται δηλαδὴ δριμέως τοὺς ψευδεῖς διαλεκτικοὺς τοὺς ὑπολαμβάνοντας ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει ὅπερ δὲν δύναται διὰ τῶν συλλογισμῶν νὰ ἐρευνηθῇ καὶ νοηθῇ, τοὺς καυχωμένους ὅτι καταφυονθεῖσι πάσῃς αὐθεντίᾳς καὶ πιστεύοντας μόνον εἰς ἑαυτούς. Διατείνεται δὲ ὅτι εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ προαγόμεθα μᾶλλον διὰ τῆς εὑσεβείας τοῦ βίου ἢ διὰ τῆς διεύτητος τοῦ νοῦ, ὅτι εἶναι ἀλαζονεία τὸ ἀνερευνᾶν τὸ ὑπερβαῖνον τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν. Θέτει τὴν πίστιν ὑπὲρ τὴν γνῶσιν ἀποφανόμενος ὅτι πρέπει ἐκείνη νὰ προηγήται ταύτης³. Πλὴν ὅμως ἀλλαχοῦ διατείνεται τὸ ἐναντίον, ὅτι ἡ γνῶσις πρέπει νὰ προηγήται τῆς πίστεως. Οὐχί, λέγει, ἐπειδὴ εἶπεν ὁ θεός, πιστεύομεν ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀπεδείχθη οὗτος ἔχον, διὰ τοῦτο πιστεύομεθα⁴. Ἀπαιτεῖ λοιπὸν πρὸ τῆς πίστεως βάσανον τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Ἐν τῇ «Historia calamitatum»⁵ λέγει ὅτι παρεκλήθη ὑπὸ τῶν μαθητῶν ὅπως διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων θεμελιώσῃ τὴν περὶ τῶν τριῶν τοῦ θεοῦ πρόσωπων θεωρίαν «διότι δὲν δύναται τις νὰ πιστεύῃ ὅτι πρότερον δὲν ἐνόησε». Καὶ πρὸς τὴν γνῶμην ταύτην καὶ ἀξίωσιν τῶν μαθητῶν δὲν ἀντιτίθεται ἀλλ᾽ ἀσμενος ἐπιχειρεῖ νὰ διαλάβῃ περὶ τοῦ δόγματος. Ἐν δὲ τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν θεολογίαν προσάγοντα λόγους⁶ ὑπὲρ τῆς περὶ τριάδος θεωρίας παρατηρεῖ ὅτι τοὺς ἐγαντίους διρεῖλομεν νὰ ἀνασκευάζωμεν διὰ λόγων. Ἐλέγχει τοὺς νομίζοντας ὅτι πρέπει νὰ πιστεύομεν καὶ μὴ ἐρευνῶμεν, διότι οὗτος οὐδεμίαν φευδῇ πίστιν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἐλέγξουμεν. Λὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν πρὸ

¹ Olov Carmen ad Astralabium καὶ Dialogus inter Judaeum philosophum et Christianum.

² Ἀπαντά τὰ ἔργα τοῦ Ἀβαιλάρδου ἐξεδόθησαν ὑπὸ D'Amboise καὶ Duchesne, ἐν Ηαριστοῖς 1616. Νεωτέρα δὲ ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ V. Cousin, Petri Abaelardi opera, ἐν δύο τόμοις, 1849 καὶ 1859. Ἐν τῇ λατινικῇ πατρολογίᾳ τοῦ Migne κατέχουσι τὸν 178ον τόμον.

³ Theol. Christ. 3, 1212 ἐξ. Theol. 2,2.

⁴ Theol. 2, 3 «Nec quia Deus id dixerat, creditur, sed quia sic esse convincitur, recipitur».

⁵ Κεφ. 9.

⁶ Ἐνθ. ἀνωτ.

τῆς γνώσεως οὐδὲ νὰ ποτείμορτεν τάπαλον· ἡ εὐχερῶδες ποτεύσιν εἶναι κοῦφος τὴν καιρίαν καὶ ἀποθέουλεύτως οπέργει τὸ λεγόμενο. Ὡς ἐν τοῖς τοιούτοις λογοτυπίοις προστίπονται ἀντίρρητοι; μᾶλλον τῷ ἐνθημούμενῷ ὅτι ὁ Ἀββαλάρδος διαχρίνει τὴν νόησιν ἡ πίστιν (*intelligere seu credere*) ἀπὸ τῆς γνώσεως (*comprehendere et comprehendere*), ἢτοι τὴν τελείαν ἀπὸ τῆς ἀπελεύθερης γνώσεως. Εἰτε δέ, ὅπερ αποδιδούτερον, ὅτι τὴν τελείαν γνῶσιν ἀνάγει εἰς τὴν θείαν ἐπίπνουσιν. Οὐ τοῦ ἀνθρώπου δηλαδὴ γνῶσις φροντιζόμενος καὶ ἐπιτνεόμενος τὴν θείαν ἐπίπνουσιν καθίσταται ἵκανος καὶ ἄνεῳ τῆς πίστεως νὰ δινηφωθῇ εἰς τὰς ἀκροτέτας ἀληθείας καὶ τὴν ἐνδοτάτην τῶν μαστιφύρων καταγόμενην. Οὕτω δὲ τὰ χριστιανικὰ μυστήρια ἀποβάλλονται τὸν ὑπερφυτικὸν ἀντὶν χριστῆρα καὶ δίδυνανται διὰ τοῦ νοῦ νὰ γνωσθῶσιν, ἀποδειχθῶσιν καὶ διασπρηθῶσιν¹. Υπὲρ τῆς γνώσης αὗτοῦ προσιγένει ὁ Ἀββαλάρδος τοῦτο, ὅτι οἱ παλαιοὶ ἔθνικοὶ φιλόσοφοι καὶ μάλιστα ὁ Πλάτων² διέγνωσαν οὐ μόνον τὴν ὑπαρξίαν τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ τὴν τριαδικήν αὗτοῦ ζωήν³. Δοξάζει λοιπὸν ὅτι οἱ ἀνθρώποι δινιγμένοι νὰ καταγοῦνται τὰ θεολογικὰ καὶ δυτικογικὰ ξητήματα.

3. Θεολογία καὶ δυτικογια Ηγοιθημούμενος ὁ Ἀββαλάρδος νὰ ἔρμηνεύσῃ τὴν περὶ τριάδος θεοφύσιαν δημάται ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀκροτάτου ἀγαθοῦ. Ο θεὸς δηλαδὴ εἶναι τὸ ὑψηστον καὶ τελειότατον ἀγαθόν· τοιοῦτος δὲ εἶναι ἐὰν πρῶτον εἶναι πρὸς πάντα διφατός, δεύτερον κατ² οὐδὲν ἀπατᾶται καὶ τέλος ἐὰν θέλῃ νὰ ποιῇ καὶ διακοσμῇ πάντα ὡς ἀριστα. Εν ἄλλοις λόγοις ὁ θεὸς εἶναι τότε μόνον τὸ ὑψηστον ἀγαθόν, ἐὰν ὑπάρχῃ παντοδιάναμος καὶ πάνταγε

¹ Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τῆς εἰς τὴν θεολογίαν εἰσαγωγῆς τῆς διαλεκτικῆς Διὰ ταύτης διακρίνεται ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ φρεῦδος καὶ ἀποκριώνεται τὰ σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα τῶν αἰρετικῶν. (*Coussin*, *Οινγραφές* ἰνέδ. 436) Ἀλλὰ φέγεται δημος αὐστηρῶς ἡ κατάχρησις τῆς διαλεκτικῆς. *De unit. et trinit. div. 20.*

² Ρητέον ὅτι ὁ Ἀββαλάρδος καίπερ μή ὥν ὄλως ἀπειρος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐγίνωσκε τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς ἐκ τῶν λατινικῶν μεταφράσεων, καθά ἐποίουν καθόλου οἱ τότε σχολαστικοί.

³ *Theol. christ. 1, 2. 1126 C. πβλ. Theol. 998 B.* Ὁ Ἀββαλάρδος στοιχῶν τῷ Αὐγουστίνῳ γνωματεύει ὅτι ἐκ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων οἱ πλατωνικοὶ κατ² ἔξοχὴν πλησιάζουσι πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, διότι παραδεχόμενοι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸν νοῦν μετὰ τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν εργοῦστε τύπωσαν τὰ τρία τῆς θεοτητος πρόσωπα. *Theol. 1, 17, 1013 D.* (Τὴν γνῶσην παντην, καθ² ἦν ἡ πλατωνικὴ ψυχὴ τοῦ κόσμου ταυτίζεται πρὸς τὰ ἅγιαν πνεῦμα, κατεπολέμησε Βεργάρδος ὁ ἐκ Clairvaux).

θος. Ταῦτα δὴ τὰ γνωρίσματα, ἡ παντοδυναμία δηλονότι καὶ ἡ πανσοφία καὶ ἡ παναγαθότης, ἔξαγγέλλονται διὰ τῆς ἐκφράσπεως «πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἄγιον πνεῦμα». Διὰ μὲν τοῦ ὀνόματος «πατὴρ» ἐκφράζεται ἡ παντοδυναμία, διὸ τοῖς δύνεσι ποιεῖ πᾶν ὅ,τι θέλει· διὰ δὲ τῆς προσηγορίας «υἱὸς» χαρακτηρίζεται ἡ σοφία, διὸ τοῖς πάντα διακρίνει καὶ εἰς οὐδὲν σφράγισται τέλος δὲ διὰ τοῦ ὄντος «ἄγιον πνεῦμα» δηλοῦται ἡ ἀγάπη καὶ ἀγαθότης, μειτὶ τοῖς θέλει νὰ γίνωνται καὶ κοσμῶνται πάντα ὡς πριστα. Ἐλλ' εἶναι εὔδηλον ὅτι τοιουτορόπτως τὰ τῷα τοῦ θεοῦ πρόσωπα ὑποβιβάζονται εἰς διαφόρους ίδιότητας τῆς θείας οὐσίας, διπότε δὲ θέσις κατὰ μὲν τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ ὀνομάζεται πατὴρ κατὰ δὲ τὴν σοφίαν υἱὸς κατὰ δὲ τὴν ἀγαθότητα ἄγιον πνεῦμα. Συνειδὼς δὲ ὁ Ἀβαιλάρδος τὸ παράτολμον τῆς θεοτροπίας καὶ τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῆς ἐκκλησίας δόγματα καὶ σπουδάζων νὰ διορθώσῃ τὸ πρᾶγμα περιέπεσεν εἰς τὴν εἰς ἄλληλα ὑποταγὴν τῶν τῆς τριάδος προσώπων¹. Ἀποκριών πάλιν τὰς προσβολὰς τῶν φιλοσόφων προθυμεῖται² νὰ δεῖξῃ ὅτι τὰ τῷα τοῦ θεοῦ πρόσωπα δὲν βλίπτουν τὴν ἀμέριστον τῆς οὐσίας ἐνότητα. Ἐλλ' ἀδινατῶν νὰ κριστεί τῇ ἐπιστημονικοὺς λόγους καταφεύγει εἰς μεταφορὰς καὶ παραβολάς³. Ὁπωςδήποτε ἀγαπτύσσει εὐρύτερον τὰς τρεῖς ἐκείνας θείας ίδιότητας, ἂς πρὸς τὰ τῷα τοῦ θεοῦ πρόσωπα ἐταύτισεν. Εἰς τὴν

¹ Λέγει δηλαδὴ ὅτι ὁ πατὴρ ἔχει τὴν δύναμιν ἐξ ἑαυτοῦ, ἐνῷ τὰ ἄλλα δύο πρόσωπα ἔχουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ πατρὸς (Τheol. I, 10. 994 B). Ὁ πατὴρ εἶναι ἡ παντοδυναμία, ὁ δὲ υἱὸς ὡς ἡ θεία σοφία εἶναι τρόπου τινὰ μέρος τῆς δυνάμεως ταύτης, δύναμις τις (*aliqua potentia*)· τέλος τὸ ἄγιον πνεῦμα ὡς ἡ θεία ἀγαθότης οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν. Ἐλλ' ἐνταῦθα πρόκειται σχέσις ὑποταγῆς· τὸ ἄγιον πνεῦμα μὴ ἔχον δύναμιν δὲν προέρχεται ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ κατ' ἀκολουθίαν ὑπολείπεται τοῦ υἱοῦ, ὅστις πάλιν προέρχεται ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ὡς μερικὴ δύναμις. Λοιπὸν τὰ τῷα πρόσωπα ἀποτελοῦσι σύστημα ὑποταγῆς κατά τὴν ὑπό τοῦ ἀγίου Βερνάρδου καθορισθεῖσαν σειρὰν «omnipotentia, semi-potentia, nulla potentia». (De errore Ahael. 3, 8.

² Ὁ Ἀβαιλάρδος ἐκειράθη νὰ θεμελιώσῃ τὴν περὶ τριάδος θεωρίαν καὶ ὑπερασπίσῃ αὐτὴν κατά τε τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν. Πρὸς τοῦτο ἐπικαλεῖται τὴν ἀγίαν Γραφήν, παλαιοὺς φιλοσόφους καὶ τὸν ὁρθὸν λόγον. Τheol. I, 13. 15.

³ Ὁπως, λέγει, ἡ σφραγὶς εἶναι μὲν μία ἄλλα διακρίνεται εἰς τρία, τούτεστιν εἰς τὸν ἐξ οὗ ἐγένετο χαλκόν, εἰς τὸν τύπον διὸ οὗ δὲ χαλκὸς ἐγένετο σφραγὶς καὶ τέλος εἰς τὸ ὅλον ὡς σφραγίζον (*aes ipsum, sigillabile et sigillans*), οὕτῳ καὶ ὁ θεός εἶναι μὲν εἰς ἄλλὰ διακρίνεται εἰς τρία πρόσωπα. Theol. 2, 13. αὐτ. 10. 12. 14.

στέιν δύναμιν ἀνήκει καὶ τὸ ἀνιδιούσιν καὶ ἀμετιέβλαπτον, οὐ δὲ αρφία τοῦ θεοῦ ἔγκειται ἐν τῇ γνώσει τοῦ τε πιστεύθησιος καὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Τέλος ὁ θεὸς εἶναι πανάγιος καὶ οὐκτέλειτον ἐφαρμόζον τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ εἰς τὰ δημιουργήματα, διότι αὐτὸς οὐδενὸς χρῆστι καὶ εἶναι κατὰ πάντα αἰνάκης καὶ ἀνεγδεής¹. Πιντοδύναμος δὲ αὖτις καὶ πανάγιος ποιεῖ πάντα τε μετὰ λόγου τὸ ἀριστον· διὸ καὶ δικόσμος εἶναι τέλειος².

Πι πρὸς τὸ πυρόβλημα τῶν καθόλου θέμας τοῦ Ἀβαιλάρδου εἶναι εἰσέτι ἀμφίλογος. Οὗτος δομιώμενος ἀπὸ τοῦ ἀριστοτελεῖκοῦ δρισμοῦ³ καὶ⁴ ὃν καθόλου μὲν εἶναι τὸ κατηγορούμενον κατὰ πλειόνων καὶ⁵ ἔκαστον δὲ τῷ μὴ κατηγορούμενον⁶ ἀνέκρουε τὴν προγνωστικήν ἐκδιοχῆν. Εἶναι, λέγει, ἀδύνατον νῦν κατηγορίαν προτίγματος (res) κατὰ πράγματος⁷ καὶ ἐπειδὴ τὰς καθόλου κατηγορούματα τῶν μερικῶν, ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι πράγματα ἀλλ' ὄντα⁸. Εἴναι φ' δ' ὅμιος ἐν τῇ Logica «Ingredientibus» τὸ καθόλου ψηφιστηροῦται ὡς λέξις (vox) κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου Ροσκελίνου, ἢν τῇ Logica «Nostrorum» γίνεται ζωηρὰ διάκρισις «λέξεως» (vox) καὶ «λόγου» (sermo) καὶ πιστεύεται τὸ καθόλου ὡς λόγος (Universale est sermo). Πρὸς τοῦτο δὴ συμφωνεῖ καὶ οἱ μαρτυροῦντες τοῦ Ἰωάννου Salisbury⁹, καὶ¹⁰ ὃν δὲ Ἀβαιλάρδος ἔθεσθε τὰς καθόλους ὡς λόγους (sermones) καὶ¹¹ ἀγ-
τίθεσιν πρὸς τὸν Ροσκελίνον ἐκλεψιθάνοντα αὐτὰς ὡς λέξεις (voces). Ο Ἀβαιλάρδος λοιπὸν διεφωνήσας πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ φρά-
γων τὰς ὑπεγερθείσας παρὰ πολλοῖς ὑποφίσις τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ διδαγμάτων ἀπειραντετο οὐδηὶ δὲ τὰς καθολικότητας (τὰς καθόλους) ὑπάρ-
χει ἐν τῇ λέξει «οὐχὶ ὅμιος ἐν τῇ λέξει ὡς τοιωτη» (διότι ἐκάστη λέ-
ξις εἶναι μόνον μερική) ἀλλ' ἐν τῇ λέξει τῇ ἀταραχογένετῃ εἰς ταῦτα
ὅντων, καὶ¹² ὅσον κατηγορεῖται αὐτῶν, καὶ¹³ ἀκολουθίαν ἡ καθολικό-
της ὑπάρχει ἐν τῇ ἐκφράσει (sermo praedicabilis), ἐν τῷ λογικῷ πε-
ριεχομένῳ τῆς λέξεως, τῇ ἐννοίᾳ. Εντεῦθεν δ' ὅμιος δὲν πρέπει νῦν
ὑποτεθῆ ὅτι δὲ Ἀβαιλάρδος ἔνοιε τὰς καθόλους ὡς μητοκειμενικήν ἀπλῶς
ἔννοιαν μὴ ἔχουσαν ἀντίστοιχόν τι προγνωστικόν. Λιότι παρεδέχετο

¹ Αὐτ. 3, 6. Epitom. 22.

² Theol. christ. 5, 1821 Λ ἐξ. Theol. 3, 5.

³ Περὶ ἔργ. 7.

⁴ Dialek., ἔκδ. Geyer 9. 28.

⁵ Geyer 16²¹. 16²⁶.

⁶ Metalog. 2, 17.

δτι αἱ ἔννοιαι ἔχουσιν ὡς βάσιν ἀντικειμενικὴν τὴν δμοιότητα, τὴν συμφωνίαν τῶν ὑπαρχόντων μόνων μερικῶν ὄντων¹. Αἱ γενικαὶ δηλαδὴ ἔννοιαι ἀναφέρονται εἰς κοινὰς ἴδιότητας, ἃς ὑνευρίσκομεν δι’ ἀφαιρέσεως καὶ καλοῦμεν δι’ ἐνδεῖς ὄνδματος. Ὅπερ τὴν αἴσθησιν, δι’ ἣς ἀκροδιγῶς ἀπτόμεθα τῶν πραγμάτων, κεῖται ἡ φαντασία προσηλοῦσα τὴν ψυχὴν εἰς τὰ ὄγτα ἀλλὰ μὴ παρέχουσα τὴν φύσιν καὶ τὰς ἴδιότητας αὐτῶν². Ὅτι ἐμπεριέχει ἡ φαντασία συγκεχυμένως καὶ ἀδιακρίτως, μιορφοῦ καὶ ἐπεξεργάζεται ἡ νόησις διορθώσα τὰς ἴδιότητας τῶν πραγμάτων, τὴν φύσιν αὐτῶν³. Ὅ νοῦς διὰ τῆς ἀφαιρέσεως διαγνώσκει αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν ὄντων διακρίνων καὶ χωρίζον τὰ ἀνάμεικτα παρεχόμενα καὶ διμοῦ ὑφιστάμενα εἶδος καὶ ὕλην⁴. Ἄλλ’ αὐτῷ ματον ἐπέρχεται ἐνταῦθα τὸ ἐρώτημα· τὰ προϊόντα τῆς ἀφαιρέσεως (αἱ ἔννοιαι) δὲν εἶναι ἀρά γε φενδῆ, δὲν ἀποβάλλονται τὴν ἀντικειμενικὴν αὐτῶν σημασίαν, ἀφοῦ λαμβάνουσι τὰ ὄντα καὶ ἄλλον τρόπον διάφορον τοῦ πραγματικοῦ; Ἡ ἀπόκρισις τοῦ φιλοσόφου εἶναι ἀρνητική. Βεβαίως δὲ τρόπος τοῦ νοῦν εἶναι καὶ αὐτὸν διάφορος τοῦ τρόπου τοῦ ὑπάρχειν, ἀλλ’ διμοῦ ἡ προσγνομένη διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἔννοια δὲν εἶναι φενδῆς, διότι τὸ ὅν γνιώσκεται ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ καταστάσει (status). δὲ χωριστὸς καὶ ἡ διάφορις ἀφορᾷ οὐχὶ εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ πρόγιατος ἀλλ’ ἀπλῶς εἰς τὴν γόησιν⁵.

¹ Ἐκεῖνο, ἐν φρεδ σημαρινοῦσι τὰ καθ’ ἔκαστον, δὲν εἶναι πρᾶγμα (res), ὃς ἰσχυρίζετο ἡ πραγματοχριτικὴ θεωρία, ἀλλά τινες ἴδιότητες καὶ φυσικαὶ καταστάσεις (status). Ἑκδ. Lieger 20¹.

² Ὅ τοι Ἀβαιλάρδος ἥσχολήθη ἐπιμελῶς περὶ τὴν γνῶσιν τὴν διὰ τῆς νοῆσεως προσγνομένην. Πρῶτος αὐτὸς ἐν τῷ διαδεκάτῳ αἰῶνι ὃς γνησίως ἀριστοτελικὸς ἐκήρυξε τὴν ἐμπειρίαν ὃς βάσιν τῆς κατὰ λόγον γνῶσεως καὶ ἔδειξε τὴν στενήν συγάφειαν ἐπόπτειας καὶ ἔννοιας, φαντασίας καὶ νοήσεως. Ἀνακαίνειον τὴν θεωρίαν τοῦ Σταγιρίτου (Περὶ φυσῆς 3, 7 431 α 16 «διὸ οὐδέποτε γοῦ ἀγενός φαντάσματος ἡ φυσῆ») καὶ ἐξ ἐκείνου ἀντλῶν ἐμμέσως διὰ τοῦ Βοηθίου (τοῦ ιπτομήματος εἰς τὸ περὶ ἐφιμηνείας) ἐξαρει τὸ διτι «Intellectus itaque sine imaginatione non est».

³ Παραπλήσια περὶ τῆς γνῶσεως διδάγματα ενθίσκονται ἐν τῷ συγγράμματι τῷ ἐπιγραφομένῳ «Tractatus de intellectibus», ὅπερ εἶναι ἀμφίβολον ἐάν ἀνήκῃ εἰς αὐτὸν τὸν Ἀβαιλάρδον. (Ἐν τῇ ἑκδ. τοῦ Cousin, τόμ. 2, σελ. 733—755).

⁴ Ἐνῷ ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος συνυπάρχουσι πάντοτε ἀνάμεικτα, ὁ νοῦς ἔχει τὴν δύναμιν ὅτε μὲν νὰ θεωρῇ τὴν ὕλην καθ’ ἑαυτὴν ὅτε δὲ νὰ ἀποκομῇ μόνον τὸ εἶδος ὅτε δὲ νὰ συλλαμβάνῃ αὐτὰ ἀνάμεικτα.

⁵ Λύτ. 21^ο 25^ο «Et aliter quodammodo quam sit dicitur intelligi

Τοιαῦτά τινα διδάσκων ὁ φιλόσοφος προαιρέγγιζε προφρίνως πρὸς τὴν μετόπιαν πραγματοχρηστικὴν θεωρίαν. Καὶ ὅλος δὲ εἶχε διαλεκτικὴν παραπλησίαν τῇ τῶν περικιτητικῶν, ὥστε νὰ χαρακτηρίζεται ὁ Ἰωάννης Salisbury αὐτὸν καὶ τοὺς ὄπιδοὺς τῆς βασικοῦ φύλους (amici mei sunt).

Ἄρνούμενος δὲ Ἀββαῖος ὅτι τὰ καθάλκον ἔχονταν αὐτοτελῆ ὑπαρξίαν προθυμεῖται νὰ φέρει τὴν πλατειώθητήν πρὸς τὴν πλατειώθητήν προφρίνων, οἷαν παρεκδέχεται αὐτὴν στοιχῶν ταῖς μαρτυρίαις τοῦ Λύγοντοντόν οὐ καὶ τοῦ Μακροβίου καὶ τοῦ Πλούτωνος. Ἀποφαίνεται λοιπὸν ὅτι αἱ ιδέαι προύπαρχουσιν ὡς ἔννοιαι ἐν τῷ θείῳ νῷ (conceptus mentis) πρὸ τῆς δημιουργίας τῶν ὄντων καὶ χρησιμεύουσιν ὡς πρότυτα (formae exemplares) αὐτῶν¹.

4. Ψυχολογία καὶ ἡθική. Τὰς φυχολογιὰς θεωρίας τοῦ Ἀββαῖος γινώσκομεν ἔχ τινων παρατηρήσεων, ἃς καιροῦ παρουσιεύοντος ποιεῖται· διότι κατὰ σύστημα δὲν ἡσχολεῖται περὶ τὴν φυχολογίαν. Η Φυχὴ εἶναι κατὰ τοῦτον ἀπλῆ καὶ γοργὰ καὶ ἐπομένιος διάφορος τοῦ σώματος· ὑπάρχει δὲ ὅλῃ παροῦσα ἐν πᾶσι τοῖς τοῦ σώματος μέρεσι καὶ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σωματικῆς ζωῆς. Η Φυχὴ εἶναι τὸ ἐν τῷ σώματι συναισθανόμενον, χαῖρον καὶ λυπούμενον, ὃς γοργὸς δὲ φύσις ἔχει ἐν ἔαυτῇ τῇν εἰκόνα τοῦ τριαδικοῦ θεοῦ· ἢ μὲν οὐδείς αὐτῆς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν πατέρα, ἢ δὲ δύναμις καὶ μίλιστα ἢ γνωστικὴ πρὸς τὸν υἱόν, ἢ δὲ ζωοποιὸς ἴδιότητος πρὸς τὸ ἄγιον πνεῦμα². Εἶναι δὲ ἐλευθέρα, ὃς ὁ θεός, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἐλευθέρου ὅσῳ ἀποτέλεσται ἵσταται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, διότι ποιεῖ ἀγενούς καὶ ἀνιάγκης³.

Ἐν τῇ ἡθικῇ θεωρίᾳ δρμᾶται ὁ φιλόσοφος οὗτος ἀπὸ τῆς γνῶμης ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἡθικὴ εἶναι ἀγωγαίνισις (reformatio) τοῦ φρονικοῦ νόμου, ὅστις εἶναι πρὸς πάντας ὁ αὐτὸς καὶ ἀπρόσθιλτος⁴· ὁ χριστιανικὸς νόμος ἀκολουθεῖ τῷ φυσικῷ ἡθικῷ νόμῳ, ἢν αἱ παλαιοὶ ἡδη φιλόσοφοι ἔγνωσαν καὶ ἐφῆρμοσαν. “Οὐδεν καὶ προθυμεῖται δ

quam subsistendi... Sed in eo aliter, quod aliis modus est intelligendi
quam subsistendi. Separatim namque haec res ab alia, non separata
intelligitur... Sic et intellectus per abstractionem divisim attendit non
divisa, aliquin cassus esset».

¹ Theol. christ. 4. 1307 AB. Geyer 22 ss.

² Theol. 3, 6 καὶ 7.

³ Aὐτ. 3, 8.

⁴ Theol. christ. 2, 1179 D.

Αβαιλάρδος νὰ ξέση μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων τὸν ἡθικὸν βίον καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ νὰ τάξῃ τὴν ἡθικὴν αὐτῶν τελειότητα παρὰ τὴν χριστιανικήν¹. Ἐργον τῆς ἡθικῆς εἶναι, λέγει, νὰ προβάλῃ τὸ ἀκρότατον ἀγαθὸν ὡς τὸν σκοπὸν πάσης τάσεως καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὴν εἰς ἔκεινον ἀγαθὸν δόδον². Ἀκρότατον δὲ ἀγαθὸν ἀπολύτως εἶναι ὁ θεός τῷ ἀνθρώπῳ ἵψιστον ἀγαθὸν εἶναι οἱ πρὸς τὸν θεὸν μῖσος. Εἰς τὸ ἀκρότατον ἀγαθὸν ἄγει ή ἀρετή, οἵτοι ή ἀγαθὴ βιολησις· αὕτη καταγίζει τὴν ἡθικὴν ἐνέργειαν. Ἐνταῦθα δὴ γίνεται διάκρισις τοῦ vitium καὶ peccatum καὶ actio mala. Vitium εἶναι η τῆς βιολησεως διπή ἐπὶ τὸ κακόν· αὗτη δὲν εἶναι ἀμαρτία ἀλλ' ἀπλένεις καὶ ἔλλειψις ἡθική. Peccatum δὲ εἶναι ή συγκατάθεσις εἰς τὴν κακὴν διοπήν· ή ἐγκρισις τῆς κακῆς ἐπιθυμίας εἶναι ηδη ἀμαρτία, καὶ ἀν λείπῃ ὁ καθόδος τῆς πραγματώσεως αὐτῆς. Η δὲ actio mala, τουτούτων ή τῆς κακῆς ἐπιθυμίας διάπομέσι, δὲν αὐξάνει τὴν ἀμαρτίαν· διότι ἀληθεύει μὲν ὅτι ή κακή πρᾶξις παρακολουθεῖται ὑπὸ τῆς ηδονῆς ἀλλ' ή ηδονὴ καθ' ἔαυτὴν δὲν εἶναι ἀπορριπτέα καὶ ἐπομένως δὲν αὐξάνει τὴν ἀμαρτίαν. (Ο) συναίνειν ἂρα καὶ ἐγκρίνον τὸ κακόν ἀμαρτίαντεις ἔστω καὶ ἀν μὴ διατρέπτῃ αὐτό³. Πάσαι αἱ πρᾶξεις εἶναι καθ' ἔαυτὰς ἀδιάφοροι, οἵτηται δὲ ὁ ἡθικὸς αὐτῶν χαρακτὴρ ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ πράττοντος· ἐὰν ή διέθεσις εἶναι ἀγαθὴ εἶναι καὶ ή πρᾶξις ἀγαθὴ καὶ τὰνάπταται. Τὸ ἡθικὸν ἂρα ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἔξαρτάται ἐκ τῆς προαιρέσεως (intentio), οὐχὶ ἐκ τῶν ἔργων, μίαν εἶναι καθ' ἔαυτὰ ἀδιάφορα. «Οὐχὶ τὰ ἔργα—λέγει· κρίνει δὲ θεὸς ἀλλὰ τὴν διάθεσιν»⁴. Ἐντεῦθεν νοεῖται ή κατὰ τὴν ἡθικὴν ἐκτίμησιν σπουδαιότητης τῆς συνειδήσεως (conscientia)· τὸ ἀμαρτυρόμενον οὐχὶ παρὰ τὴν συνείδησιν δὲν εἶναι ἐν τῇ ἀποιτεῖται ἐννοίᾳ ἀμαρτία⁵. Άμαρτία εἶναι ή ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ ἡθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ ή διαφορά πρὸς τὴν ἡθικὴν συνείδησιν. Ἄλλ' ὅπερ προσπίπτει παράδοξον καὶ παράτολμον πρᾶγμα εἶναι ή ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου τούτου εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἡθικὴν

¹ Η διαγνωγὴ τῶν φιλοσόφων παραβάλλεται πρὸς τὸν βίον τῶν Χριστιανῶν μοναχῶν, κατ' ἔξοχὴν δὲ τιμάται δὲ Πλάτων. "Ἐγθ. ἀνωτ.

² Dialog. inter Philos. Jud. et Chr. παρὰ Cousin Opp. 2, σ. 669 R.L., 178, 1637 A.

³ Ethica 3.

⁴ Eth. prol. P. L. 178, 633 Α ἥξ. 644 Α ἥξ. 650 Β, 636 Α.

⁵ Eth 3 P. L. 178 657 Β «Non est peccatum nisi contra conscientiam».

ἀρχῆς σχετικῆς καὶ οὐδὲ ταῦτης διάστιτις τοῦ ἀπολάτου κύρους τῶν ήθυκῶν κανόνων. Τοὺς κανόνας δηλαδὴ τοὺς ήθυκοὺς δὲν ἀγάγει εἰς τὴν ἀναλλοίωτον φύσιν τοῦ θεοῦ ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθέρων βούλησιν αὐτοῦ. Ἡ διαφορά, λέγει, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ ἥψηται μόνον ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ θεοῦ· καὶ δια τοῦτον οὐκέτι ποιούνται ψεύσται καὶ ἀποτρόπαια γίνονται ἀγαθοῦ, εἴναι προστιάση οὐ θεός¹. Οὗτο μία καὶ οὐ αὐτὴ πρᾶξις, ητίς τελεῖται κατὰ προστιγμήν οὐ ἀταγόρευσιν τοῦ θεοῦ, εἶναι ἄλλοτε ἀγαθοῦ καὶ ἄλλοτε κακοῦ! Παρὰ ταῦτα δ' οὕτως δὲ Ἄβαιλάρδος εἶναι ἐκ τῶν αξιολόγων φιλοσόφων, οἵτινες ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἐπιμελῶς μητρολήθησαν περὶ τὴν ήθυκήν²: διέλαυφεν ἐπεγνῶς περὶ τῆς ἀμαρτίας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς θείας γένουτος κ.τ.τ.

5. Επισκοπησις. Ἐγιαθεωροῦντες τὰ γνωμένα παραπομμένα
ὅτι οὐδὲν τοῦ Ἄβαιλάρδου ἔγκειται καθίσιος ἐν τῇ λογικῇ καὶ τῇ περὶ γνώσεως θεωρίᾳ, δι' οὓς καὶ δικαίως θυτὸς τῶν απεγχόντων ἐθιαμαίζετο. Γίνηδιανόησιν τοῦ ἀνδρὸς τούτου χαρακτηρίζει οὐχὶ απειθεική κατασκευὴ ἀλλὰ κριτικὴ ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου τῆς πνευματικοῦ οὐκί τῇ βάσει τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως. Λιὸν καὶ δὲν ἀνέπιπτε πρωτοτύπως θεωρίας οὐδὲ συνεκρότησεν, διὸ δὲ Ἅγοελμος, οἰηταγές οὐδετίπου ἀλλὰ μπλῶς κατέβαλε κριτικὴν βάσιν τῆς γνώσεως. Ηἱ ἐπίδοσις αὐτοῦ ἐπὶ τὴν σχολαστικὴν θεολογίαν ἴγνωφέται μᾶλλον εἰς τὴν μέθοδον οὐ εἰς τὸ περιεχόμενον. Καὶ δὲν εἰσήγαγε μέν, ὡς τινες³ μονάδεις, τὴν διαλεκτικὴν εἰς τὴν θεολογίαν⁴ ἀλλ' ἐξῆργε οὕτως ἐμφρεγματώτερον καὶ ἐφήρμοσεν ἐπιμελέστερον τὴν διαλεκτικὴν εἰς ἐπιστημονικὴν διαφρωσιν τῆς θεολογίας. Ωσαύτως δὲν ἐπεγνώσει μὲν πρῶτος τὴν μέθοδον τὴν λεγομένην «Sic ex non» (—Ναὶ καὶ οὐχί)⁵, διότι πρὸ τοῦ

¹ Comment in ep ad Rom. 2, 5. P. I., 178, 869 C.M. • Unde et ea, quae per se videntur pessima et ideo culpanda, cum iussione sunt dominica, nullus culpare praesumit. Adeo boni vel mali discretio in divine Voluntatis dispositione consistit....

² Ο. J. Endres (Gesch. d. mittelalt. Philosophie σ. 68) λέγει τὸν Ἄβαιλάρδον πρῶτον θεμελιωτὴν τῆς ήθυκῆς ἐν τῷ μέσῳ αἰώνι.

³ V. Cousin, Ouvrages inéd. d'Abail. introduct. σ. VI έξ.

⁴ Τοιοῦτο τι ἐποίησε πρὸ τοῦ Ἄβαιλάρδου δὲ Ἅγοελμος καὶ πρότερον Ιωάννης δὲ Σκῶτος ἀκολουθῶν τῷ Ψ.-Διογούσῃ τῷ Ἀφεοπαγίτῃ. Καὶ παρὰ τοῖς πατράσι δὲ τῆς ἐκκλησίας δὲν λείπει οὐ ἐφαρμογὴ τῆς διαλεκτικῆς.

⁵ Κατὰ τὴν περὶ οὓς δὲ λόγος μέθοδον παρατίθενται ἐπὶ ἐκάστης θέσεως αἱ ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας ἀποφάνσεις καὶ γνῶμαι τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων (Dicta pro et contra). Ἡ λύσις (solutio) τῶν ἀντιφάσεων κατελείπεται τῷ ἀναγγώστη πλὴν παρέχονται αὐτῷ κανόνες βοηθητικοί.

τοῦ μετῆλθον ταύτην οἱ θεραπευταὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου Bernold ὁ ἐκ Κωνσταντίας καὶ Ivo ὁ ἐκ Chartres: ἀλλὰ προήγαγε μὲν αὐτὴν καὶ κατέστησεν ἀξιόλογον μέσον πρὸς λογικὴν ἀνίχνευσιν καὶ θεμελίωσιν τῆς ἀληθείας, ἐφῆρμοσε δὲ τελεσφόρως εἰς τὴν συστηματικὴν θεολογίαν¹. Ἀπὸ τοιαύτης ἀπόψεως κρινόμενος ὁ Ἀβαιλάρδος πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ὁ δημιουργὸς τῆς σχολαστικῆς μεθόδου². Ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτοῦ καὶ μάλιστα ταῖς θεολογικαῖς ἐνορᾶται ἡ δοθιλογικὴ τάσις³ ἢ ἀγαγοῦσαι εἰς ἀποκλίσεις ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων⁴ ἀλλά ἂμα καὶ ἀναδείξασα αὐτὸν ὑπέροχον κριτικὸν φιλόσοφον καὶ διαλεκτικόν⁵.

6. Ἐπιδρασις τοῦ Ἀβαιλάρδου. Εἰ καὶ ἥγαγκάσθη ὁ Ἀβαιλάρδος νὰ προέλθῃ εἰς παλινφρδίαν τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀποκλινούσῶν ἀποφράνσεων, ἔσχεν ἔξαιρετον ἐπίδρασιν ἐπὶ τε τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους, μάλιστα δὲ ὡς πρὸς τὴν μέθοδον⁶. Ήρῳ τῆς

¹ Ὁ Ἀβαιλάρδος τὴν μέθοδον τῆς παραθέσεως τῶν ἀντιθέτων ἀλλήλαις αὐθεντιῶν θεωρεῖ ὡς μέθοδον ἐρεύνης καὶ ἀνευρέσεως τῆς ἀληθείας, ὡς μέθοδον ἐπιστημονικῆς προσόδου συγτελουμένης διὰ τῆς θέσεως προβλημάτων (quaestio, interrogatio) καὶ τῆς διὰ λογικῶν τρόπων λύσεως αὐτῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀριστοτέλους (Κατηγ. 7 τελ.). Sie et non P. L. 178, 1349 ΑΒ, ἔνθα πλὴν ἄλλων λέγεται «dubitando enim ad inquisitionem venimus, inquirendo veritatem percipimus».

² Überweg—Geyer, σ. 220.

³ Ὁ Ἀβαιλάρδος ἔξαιρει τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ στηρίζει ἐπὶ φιλοσοφικῶν βάσεων τὸ συναίσθημα τῆς προσωπικῆς ἀξίας, ἥτις κατέστη ἡ ψυχὴ τοῦ τιμαριωτικοῦ πολιτισμοῦ τῶν χρόνων καὶ οἵτερον ἡ ψυχὴ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. De Wulf. Philos. and civilisat σ. 55.

⁴ Διὸ καθήφατο τοῦ Ἀβαιλάρδου ὁ ἄγιος Βερνάρδος καὶ ἐλέγξας παρεκάλυσεν ὅπως δήποτε τὴν ἴσχυρὰν ἐπίδρασιν αὐτοῦ. Ἀξία σημειώσεως είναι ἡ διὰ τὰς δοθιλογικὰς τάσεις μοιρὴ τοῦ Βερνάρδου «Cum de Trinitate loquitur, sapit Arium, cum de gratia, sapit Pelagium, cum de persona Christi, sapit Netorium» (Epist 192 P. L. 182, 358 D. ἔξ.) καὶ «Dum multum sudat, quo modo Platoneum faciat Christianum, se probat ethicum» (Epist ad Papam Innocentium. P. L. 182, 1062 C).

⁵ Ἐκ τῶν περὶ Ἀβαιλάρδου γενικῶς διαλαβόντων μνημονευτέοις ἐξῆς: Ch. de Rémyat, Abél 2 τόμ. 1845. R. Duparay, Pierre le Vénérable κ. λ. 1862. E. Vacandard, P. Abélard et sa lutte avec St. Bernard, sa doctrine, sa méthode, 1881. A. Hausrath, Peter Abélard, 1893. E. Kaiser, Pierre Abélard critique, 1901. Λεπτομερῆ βιβλιογραφίαν ἵδε παρὰ Überweg—Geyer, σ. 702 ἔξ.

⁶ Ἡ μέθοδος τοῦ Ἀβαιλάρδου ἔτυχεν ἀποδοκῆς οὐ μόνον παρὰ τῶν μα-

υπάρχεις Σχολῆς αὗτοῦ μαρτυρεῖ ὁ Ιωάννης *Saresberiensis*¹. Ἐκ ταύτης δὲ φαίνεται ὅτι κατέγεται τὸ ἀνάνυμον ὑπόμνημα εἰς τὸ βιβλίον περὶ ἐρμηνείας (*De interpretatione*)² καὶ ἡ πρόσθιν μνημονευθεῖσα³ πραγματεία *De intellectibus*⁴, πιθανῶς δὲ καὶ ἡ πραγματεία ἡ λεγομένη *De generib[us] et speciebus*⁵. Καὶ οὐ μόνον ὡς διαλεκτικὸς ἀλλὰ καὶ ὡς συστηματικὸς θεολόγος ἔσχεν ὁ Ἀββαλάρδος πολλοὺς διπάδους. Κατὰ τὰς ἐμεράνιας τοῦ *H. Denistes*⁶ τὴν ἀμεσον θεολογικὴν Σχολὴν αὗτοῦ ἐκπροσωποῦσι τέσσαρα βιβλία Γ' γνωμῶν, ἦτοι α) αἱ *Γνῶμαι* αἱ ὧντὸς τοῦ *H. Rheinwaldi* ἐκδοθεῖσαι⁷ καὶ ἐπιγραφεῖσαι «Ἐρίτομε theologiae christianaæ», αἵτινες συνετάχθησαν ὑπό τυνος *Hermannus* καὶ κακῶς ἀλεθόθηκαν εἰς τὸν Ἀββαλάρδον, β) αἱ *Γνῶμαι* αἱ προερχόμεναι ἐκ χειρογράφων τοῦ ἁγίου Φλωριανοῦ, γ) αἱ *Γνῶμαι* τοῦ διδασκάλου *Rolandum* τοῦ ὑστεροῦ πάντα Ἀλεξάνδρου τοῦ τρίτου, αἵτινες εἶναι πιστὴν σπουδαιότεραι καὶ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ *A. Giell* τῷ 1891· καὶ δ) αἱ *Γνῶμαι* τοῦ διδασκάλου *Ottobene*, ὅστις εἶναι πιθανῶς δὲ αὐτὸς καὶ ὁ περὶ τὸ παγυντικὸν δίκαιον

Θητῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλων καὶ προσέτι ἐκληροδοτήθη εἰς τὸν ἄνθρωπον αἴσια ὡς πρότυπον συζητήσεως καὶ ἐρεύνης τῶν θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων.

¹ Metalog 2, 17. P. I., 199, 874 C «Peripateticus Palatinus... multos reliquit er adhuc quidem aliquos habet professionis huius: sectatores et testes.

² Τὸς Cousin, Fragments de philosophie du moyen-âge.

³ Σελ. 487 σημ. 3.

⁴ Ἡ πραγματεία αὕτη, ἥν ὁ Cousin ἐξέδωκεν ὡς ἔργον τοῦ Ἀββαλάρδου, ἔχει μεγάλην συμφωνίαν πρὸς τὰς τούτου *Glossulus suorum Porphyrium* (B. Geyer, Festgabe für Cl. Bäumker, 219 εξ.). Οἱ ἀνάνυμοι συγγραφεῖς ἔχετάξει τὰς ἐννοιάς (*intellectus*) καὶ διακρίνει ἀπὸ τῆς *αἰσθήσεως* (*sensus*) καὶ τῆς φαντασίας (*imaginatio*) καὶ τῆς δόξης (*existimatio*) καὶ τῆς ἐπιστήμης (*scientia*) καὶ τοῦ λόγου (*ratio*). Στοιχεῖ δὲ τῷ Ἀριστοτέλει ἐν τῇ περὶ γνώσεως θεωρίᾳ καὶ διδάσκει ὅτι ὅλη τοῦ ἀνθρώπου ἡ γνῶσις σπιρθεῖται ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων.

⁵ Τὴν πραγματείαν τοιουτορόπως ἐπέγραψεν ὁ Cousin καὶ ἐξέδωκεν ὡς ἔργον τοῦ Ἀββαλάρδου (Ouvr. inéd. d'Abail. σ. 507—550). 'Αλλ' ὡς ἀλλοι εὐλόγως ἡμφεσβητήθη καὶ ἐδείχθη ὅτι τὸ ὕφος καὶ τὸ περιεχόμενον εἶναι διάφορα τοῦ Ἀββαλάρδου. (H. Ritter, Gesch. d. Philos. 7, 363. Reinert, Der Aristot. Realismus in der Frühscholastik. σ. 44).

⁶ Arch. für Lit. und Kirchengesch. d. Mittelalt. 1. 402 εξ. πβλ. καὶ A. Ostlender, Peter Abael. Theologia κ.λ. 1926.

⁷ Ἐν Βερολίνῳ τῷ 1835.

ἀσχολούμενος Ομπίβονος¹. Πάντα ταῦτα τὰ βιβλία τῶν Γνωμῶν ἔχουσι πρὸς ὁφιθαλμῶν τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς καὶ τὴν μέθοδον τοῦ Ἀβαιλάρδου.

§ 7. Οἱ Πλατωνικοὶ καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Chartres.

Ἐν τῇ διανοητικῇ ἐνεργείᾳ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος παρατηρεῖται ἵσχυρὰ κλίσις πρὸς τὸν Πλάτωνα· καθόλου δὲ ὁ μέγας πρὸς τὸν ἀρχαῖον κόσμον θαυμασμὸς παρορμᾶ εἰς ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ σπουδὴν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ὡσαύτως κρατεῖ ζωηρὸν διαφέρον πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφίαν. Ὁ Τίμαιος τοῦ Πλάτωνος καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Βοηθίου καὶ τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ ἦσαν αἱ κατ² ἔξοχὴν πηγαὶ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν φυσιολογικῶν, τῶν ψυχολογικῶν καὶ τῶν κοινολογικῶν θεωριῶν². Καὶ ἐτιμᾶτο μὲν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀλλ ἐτίθετο ἐν δευτέρῳ μοίρᾳ τοῦ Πλάτωνος, ἐγίνετο δὲ σπουδὴ πρὸς ἀρσιν κατὰ τὸ δινατὸν τῶν διαφορῶν τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων. Ἐν τῇ τάσει ταύτῃ προτιγεῖται δὲ Ἀδελάρδος³.

1. Ἀδελάρδος δὲ ἐκ Bath, Ἄγγλος τὴν καταγωγήν, ἔζεπαιδεύθη ἐν Laon καὶ Tours. Χάριν εὐδοτέρας μιρρώσεως ἀπεδίμησεν εἰς πολλὰς χώρας καὶ δὴ καὶ εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἑλλάδα ἵστος δὲ καὶ εἰς Ἀραβίαν καὶ Αἴγυπτον. Ἐντεῦθεν συνήγαγε πολλὰς φυσικὰς γνώσεις, ἃς κατέγραψεν ἐν τῷ ἔργῳ *Quaestiones naturales*⁴. Ἡ σχολήθη δὲ

¹ Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ H. Ostlender ὡς πηγὴ πασῶν τούτων τῶν Γνωμῶν ἔχοντιμενε πλὴν τῆς θεολογίας τοῦ Ἀβαιλάρδου τὸ οἶπτο εὑρεθὲν βιβλίον Γνωμῶν (*Liber sententiarum*) ἀνωνύμιον τινός, διποτες ἐγένετο μαθητὴς ἐκείνου καὶ ἔχοντιμοποίησε τὰ ἔργα καὶ τὰς παραδόσεις αὐτοῦ. Τὸ βιβλίον τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀγίου Βερνάρδου μνημονευόμενον καὶ περιγραφόμενον (Ιερ. 188, 190) ἐπέδρασεν ἴσχυρῶς ἐπὶ τὴν θεολογικὴν φιλολογίαν τοῦ 12ου αἰῶνος.

² Οὐ μικρὸν συνεβάλετο εἰς τὴν θεραπείαν τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ιατρικῆς ἡ μεταφραστικὴ ἔργασία τοῦ Κωνσταντίου Ἀφρικανοῦ. Οὗτος ἀποδημήσας εἰς Ἀνατολὴν καὶ Αἴγυπτον μετέφρασεν ἐκ τῆς ἀραβικῆς εἰς τὴν λατινικὴν ιατρικὰ συγγράμματα ἔτι δὲ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων Ἑλλήνων ιατρῶν Ἰπποκράτους καὶ Γαληνοῦ. Διὰ τῶν τοιούτων μεταφράσεων προήχθησαν αἱ ιατρικαὶ καὶ φυσικαὶ σπουδαὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐν Salerno ὑστερον δὲ ἐν Chartres καὶ ἄλλαχοῦ.

³ Τὴν οἰκείαν βιβλιογραφίαν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν προκειμένην κατεύθυνσιν ἴδε παρὰ Überweg-Geyer 703—706.

⁴ Ἔπιθ. M. de Wulf, Philos. and Civiliz. σ. 41.—Steinschneider, Die hebraischen Übersetz. σ. 463 εξ.